

Prądnik. Prace Muz. Szafera	20	145–150	2010
-----------------------------	----	---------	------

ANNA BOŻEK

Katedra Botaniki Leśnej i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Rolniczego
Al. 29 Listopada 46, 31–425 Kraków
e-mail: rlbozek@cyf-kr.edu.pl

**PRZYPADKI NISZCZENIA PODLEGAJĄCEGO OCHRONIE
BLUSZCZU POSPOLITEGO *HEDERA HELIX* L.
W OKOLICACH KRAKOWA**

**Cases of destroying the legally protected common ivy *Hedera helix* L.
naturally growing in the vicinity of Cracow**

Abstract. In order to expose the reckless cases of destroying the legally protected blooming and bearing fruit ivy growing in the Kraków-Częstochowa Jura and the vicinity of Kraków, the article presents the illustrations of damage done to the species, i.e. undercutting of generative shoots covered with prehensile rootlets and rarely occurring shoots with the developed bark. Growing in the natural habitat specimens of the species require special protection and the adequate natural education might help emphasize the importance of this problem.

Key words: cases of destroying, common ivy, shoots, aerial roots, natural habitat, support, reserve, protection.

WSTĘP

Jasno określony cel ochrony kwitnącego i owocującego bluszczu pospolitego *Hedera helix* L., reliktu klimatu oceanicznego (Piękoś-Mirkowa, Mirek 2003), ma zapobiegać niszczeniu tego gatunku. W warunkach naturalnych do zakwitnięcia bluszcz wymaga możliwości wspięcia się na podpory przy pomocy korzonków czepnych. Przyczepia się nimi do korowiny, czy szczelinek skał nie czyniąc szkody podporom. Nie jest to to samo, co ingerencja głębiej, do żywych tkanek drzew. Czepne korzenie bluszczu nie są przystosowane do pobierania substancji pokarmowych. Po osiągnięciu wystarczającej ilości światła i najczęściej po wsparciu się na konarach drzew pnącze traci liczne korzonki; pędy okrywają się wówczas korowiną.

Wyjątkowość występowania tego typu okazów *Hedera helix* L. na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej zasługuje na otoczenie szczególną opiekę. Niestety, nawet wśród przyrodników zdarzają się karygodne zjawiska niszczenia tej polskiej liany. Podcinanie, czy raniecie pędów ma na celu oswobodzenie podpór z bluszczu, zapewne w mniemaniu o uratowaniu cennych obiektów – dorodnych drzew będących pomnikami przyrody, czy

też skał w rezerwach geologicznych. Dla zobrazowania zjawiska przytoczono zdjęcia i opisy uszkodzeń bluszczy w trzech obiektach: Cholerzyn, Rajsko, rezerwat „Zimny Dół” usytuowanych na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej w okolicach Krakowa. Przykłady świadczą o potrzebie gruntowniejszej edukacji dotyczącej biologii jedynej w naszej przyrodzie chronionej liany, zwłaszcza w warunkach naturalnych jej wzrostu, aby zapobiec szkodliwej ingerencji ludzkiej.

RAJSKO

Las w pobliżu fortu Rajsko (Dzielnica Swoszowice, Kraków), w większości grąd (*Tilio-Carpinetum*), obfituje w imponujące skupisko kwitnących i owocujących bluszczy. Został opisany, jako stanowisko rozmnażającego się generatywnie w warunkach naturalnych tego pnącza (Kmieć, Strzałka 1981; Bożek 2009). Porównanie pomiarów z roku 1981 (Kmieć, Strzałka 1981) oraz obecnych (Bożek 2009) pozwala ocenić, że wspina się w Rajsku na drzewa od około 100 lat. Niepokojącym zjawiskiem, przemawiającym za koniecznością lepszej ochrony opisanego w Rajsku dorodnego bluszczu pospolitego, są niestety liczne dowody wandalizmu (Kmieć, Strzałka 1981; ryc. 1, tab. 1). Wiele blisko 50-letnich bluszczy jest podciętych, zranionych. Stanowią kontrastowo smutny widok na tle pięknej przyrody i niechlubnie świadczą o – być może źle onegdaj pojmowanej – roli bluszczu, jako „duciciela” (Olaczek 1979; Nola 1997). W większości ślady cięć na pędach bluszczy wydają

Ryc. 1. Rajsko – podcięte pędy bluszczu. Fot. A. Bożek

Fig. 1. Rajsko Valley – undercut ivy shoots. Photo by A. Bożek

Tabela 1. Zestawienie uszkodzeń pnączy bluszczu na terenie lasu w Rajsku

Table 1. Number of destroyed creepers of ivy in the Rajsko forest

Rodzaj uszkodzenia Particular damage	Wykroty i złomy Wind fallen trees	Przecięcia piłą Saw cuts	Nacięcia siekierą Axe cuts	Inne uszkodzenia Other damages	Razem Total
Razem –Total:	10	45	17	8	80

się dawne, opisane w roku 1981. Podczas szczegółowych pomiarów w 2008 r. widoczne nadal ślady tego rodzaju uszkodzeń odnotowano w 80 przypadkach. Zniszczeń bluszczu na skutek wykrotów i złomów drzew-podpór odnotowano 10. Natomiast zdumiewająco liczne uszkodzenia spowodowane ręką człowieka, to głównie podcięcia piłą (w 45 przypadkach) i siekierą (17 nacięć). Należy mieć nadzieję, że odpowiadający za gospodarkę w lasach Rajska pracownicy leśnictwa zapanowali nad tym karygodnym niszczeniem chronionego gatunku.

CHOLERZYN

Dąb szypułkowy *Quercus robur L.* na obrzeżu lasu nad Cholerzynom (Gmina Liszki) przybrał rozmiary drzewa pomnikowego: około 25 m wysokości, obwód pnia na wysokości 1,3 m (piersnica) 4 m. Zwany jest potocznie dębem choleryków, dla upamiętnienia pomoru po wojnie szwedzkiej w tych okolicach, około 300 lat temu. Ogrodzony metrowej wysokości drewnianym płotkiem tworzy żywy monument i stał się również podporą dla bluszczu pospolitego. Przy korzystnym dostępie światła kilka pędów o 8 cm średnicy mierzonej na wysokości piersnicy wspinało się bezpiecznie aż po górne konary dębu – do wysokości około 20 m. Wykształciły pędy generatywne o liściach całobrzegich, kwitnące i owocujące najobficiej na wysokości około 15 m, przed rozwidleniem konarów drzewa. Pędy były okryte korzonkami czepnymi i otaczały licznymi rozgałęzieniami cały pień. Widok dorodnego bluszczu ozdabiającego wyniosły nad inne drzewa dąb mógł dostarczać estetycznych wrażeń. Oba gatunki są długowieczne i mogłyby stanowić stałe miejsce obserwacji przyrodniczych. Niestety, w 2007 r. zaobserwowano całkowite zniszczenie pnączy (ryc. 2). Przecięte na różnych wysokościach pędy z zeschniętymi brunatnymi liśćmi okrywały cały dąb. Najwyraźniej celem było „oswobodzenie” drzewa od domniemanego dusiciela.

Przygnębiający widok zniszczenia rośliny obrazuje źle pojmowaną ochronę pomników przyrody, brak wiedzy o rozwoju niemal jedynej w Polsce pnącza, nie czyniącego szkody podporze (Nola 1997, Metcalf 2005). Edukacja społeczeństwa w tym zakresie mogłaby uchronić przed aktami wandalizmu opisanymi wyżej.

REZERWAT „ZIMNY DÓŁ”

Rezerwat geologiczny „Zimny Dół” położony w pobliżu Czułowa, na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, na zrębie tektonicznym Garbu Tenczyńskiego wchodzi w skład Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego. Został utworzony dla ochrony jedynej w województwie małopolskim wywierzyska z labiryntami skalnymi i dużymi głazami o bardzo stromych ścianach, charakterystycznych okapach i niszach skalnych. Bluszcz pospolity znalazł tu korzystne dla siebie warunki wzrostu pokrywając pokaźną powierzchnię skał,

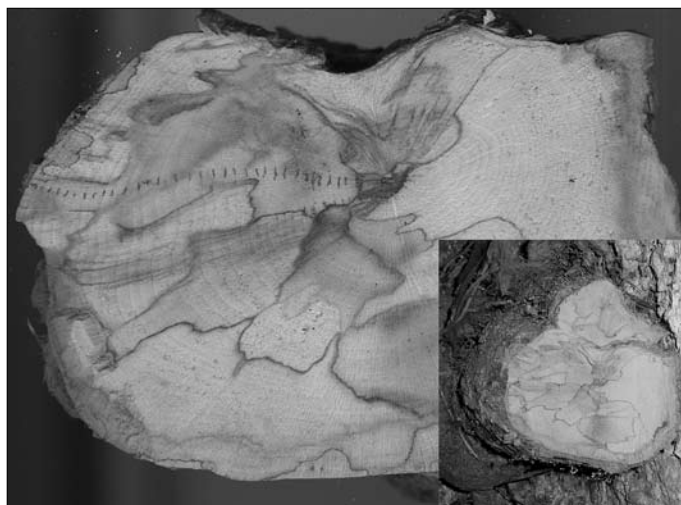

Ryc. 2. Cholerzyn – podcięty bluszcz na pomnikowym dębie. Fot. A. Bożek

Fig. 2. Cholerzyn – undercut ivy shoots creeping onto a monumental oak tree. Photo by A. Bożek

co turysta, o wdzięcznym pseudo „Puszczyk” opisuje malowniczo: *bluszcz jest tutaj niesamowity, wprost jakby żywcem przeniesiony z jakiejś bajkowej krainy. Nie ma charakteru płożącej się po runie roślinki, lecz ogromnych, wysokich, owocujących pnączy.* (www.foto.pwsk.pl/2008/04/02/rezerwat-zimny-dol). Takie wrażenie robi bluszcz na przyrodnikach. Taternicy ćwiczący sprawności wspinaczkowe na skałkach także często goszczą w rezerwacie. Spotkano się, w ich przypadku, z odmiennym podejściem do roślin chronionych. Zdarzały się wypowiedzi na temat szkodliwości rozpościerającego się na skałach bluszczu. W konsekwencji zapewne, spotkano tu zniszczenia wielu egzemplarzy tej chronionej rośliny, poczynione w źle pojętej sprawie ochrony gładów skalnych. Na drodze prowadzącej do doliny w 2006 r. znaleziono wycięte pędy długości do 5 m. Także grube pnącza bluszczu przylegające do skały, jak się okazało, zostały w paru miejscach podcięte (ryc. 3, 4). Po pomiarze na przekroju zniszczonego pnącza odślanającego zapis słoï przyrostu rocznego

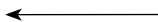
Ryc. 4. Zimny Dół – obraz słoju około półwiekowego podciętego bluszczu. Fot. A. Bożek

Fig. 4. Zimny Dół Reserve – growth rings of the undercut half-a-century-old ivy. Photo by A. Bożek

można oszacować ich wiek na ok. 50 lat. U wejścia ścieżką dydaktyczną do rezerwatu tablica umieszczona aktualnie przez Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody wyraźnie precyzuje: *Rezerwat Przyrody „Zimny Dół” został utworzony 8 lipca 1991 r. w celu zachowania form skalnych związanych z procesami zboczowymi i krasowymi, a także wyjątkowo dorodnych, kwitnących i owocujących okazów bluszczu (Hedera helix).*

UWAGI KOŃCOWE

Należałoby postawić granice opisanej karygodnej ingerencji ludzkiej, niszczącej roślinę chronioną (*Rozporządzenie Ministra Środowiska* 2004), na dodatek rosnącą w obszarach chronionych. Bluszcz nie „dusi” drzew i nie rozkrusza skał wbrew szkodliwemu obiegowemu przekonaniu i przekazowi. Jest wysoce prawdopodobne, że bywa mylony z oddziaływaniami innych pnączy – np. wiciokrzewu (pnące formy *Lonicera* sp.), czy sadzonej u nas rośliny obcego pochodzenia – dławiszka (*Celastrus* L.) (Olaczek 1979; Nola 1997). Warto podkreślić, iż stanowi niebywały widok późną jesienią, zimą i wczesną wiosną, dodając zieleni obnażonym o tych porach roku koronom drzew liściastych lub szarym skałom.

Ryc. 3. Zimny Dół – podcięte pędy bluszczu dla „ratowania” skały. Fot. A. Bożek

Fig. 3. Zimny Dół Reserve – ivy shoots undercut for protecting a rock. Photo by A. Bożek

PIŚMIENNICTWO

Bożek A. 2009. *Park kwitnącego bluszczu. Udział pracowników Katedry Botaniki Leśnej i Ochrony Przyrody UR w Krakowie w przedsięwzięciu mającym na celu ochronę lasu w Rajsku*. „Biuletyn informacyjny UR”, **5**, 61: 66.

Kmieć K., Strzałka M. 1981. *Największe naturalne stanowisko bluszczu pospolitego Hedera helix w Polsce południowej*. „Chrońmy Przyrodę Ojczyzną”, **37**, 4: 67–75.

Metcalf D. 2005. *Hedera helix L.* “Journal of Ecology”, **93**, 3: 632–648.

Nola P. 1997. *Interactions between Fagus sylvatica L. and Hedera helix L.: A Dendrological Approach*. „Dendrochronologia”, **15**: 23–37.

Olaczek R. 1979. *Owocujący bluszcz pospolity Hedera helix w Polsce środkowej*. „Chrońmy Przyrodę Ojczyzną”, **35**, 5: 5–17.

Piękoś-Mirkowa H., Mirek Z. 2003. *Flora Polski. Atlas roślin chronionych*, wyd. Multico: 11. Warszawa.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. „Dziennik Ustaw”, nr 168 z dnia 28 lipca 2004 r., poz. 1764.

[www.foto.pwsk.pl/2008/04/02/rezerwat-zimny-dol/Rezerwat Zimny Dół](http://www.foto.pwsk.pl/2008/04/02/rezerwat-zimny-dol/Rezerwat_Zimny_Dol).

SUMMARY

Common ivy *Hedera helix* L. is an oceanic climate relict which is legally protected in order to prevent the destruction of the species. Growing in natural habitats ivy needs to be provided with possibilities of creeping onto supports so as to bloom. Using prehensile aerial roots it clings to the bark and small cracks without damaging supports. After gaining access to enough light, and most often leaning on tree limbs, the creeper loses rootlets and bark covers the shoots. Rarely seen in the Kraków-Częstochowa Jura, these specimens of *Hedera helix* L. deserve special protection. However, reckless cases of destroying this Polish liana occur even among naturalists. Shoots are undercut and injured to free supports from ivies, probably with the aim of saving valuable objects – splendid trees being nature monuments and rocks in geological reserves. To illustrate this situation the article presents the photographs and descriptions of ivy injuries found in Cholerzyn, the Rajsko Valley and Zimny Dół Reserve. These cases prove the need for a more thorough education concerning the biology of the only in the country's nature protected liana, especially that growing in natural habitats, which might help in preventing human interference.